

НАРОДНЕ ЖИТЛО ЯПОНІЇ: АНАЛОГІЇ З ПРОЦЕСАМИ РОЗВИТКУ НАРОДНОЇ АРХІТЕКТУРИ В УКРАЇНІ

Шевцова Г. В., кандидат архітектури, доцент

Київський Національний університет будівництва і архітектури

Анотація. Стаття стосується питань конструкції, об'ємно-просторової організації і типології японського народного житла та проводить аналогії з процесами розвитку народної архітектури в Україні, зокрема в плані впливу будівельних традицій народного житла на архітектуру сакральних споруд.

Ключові слова: народне житло, регіональні типи, рельєфно-кліматичні умови, вплив на сакральну архітектуру.

Аннотация. Шевцова Г.В. Народное жилище Японии: аналогии с процессами развития народной архитектуры Украины. Статья затрагивает вопросы конструкции, объемно-пространственной организации и типологии японского народного жилища, проводит аналогии с процессами развития народной архитектуры Украины, в том числе и в плане влияния строительных традиций народного жилища на архитектуру сакральных зданий.

Ключевые слова: народное жилище, региональные типы, рельефно-климатические условия, влияние на сакральную архитектуру.

Annotation. Shevzova G. V. Rural houses of Japan: the analogies with Ukrainian rural architecture developing processes. Article concern the questions of construction, form and typology of Japanese rural houses. It gives the analogies with Ukrainian rural architecture developing processes in the field of rural houses building traditions influence to the sacral architecture.

Keywords: rural houses, regional types, landscape-climatic peculiarities, influence to the sacral architecture.

Постановка проблеми. Питання генези української дерев'яної церкви залишається відкритим. Основні теорії щодо її генези зводяться до походження з народного житла¹, клунь (дохристиянських каплиць)², або оборонного будівництва³. Останнім часом є підстави схилитися до ідеї синкретичної генези української дерев'яної церкви⁴. Подібний висновок отримав серйозну підтримку у ряді робіт автора стосовно вивчення ранніх процесів розвитку архітектури Японії (таких як наслідування первинними святилищами синто об'ємно-просторової форми рисосховищ) та їх екстраполяції на українське підгрунття⁵. Дана стаття заповнює наявну в Україні інформаційну лакуну в питаннях конструкції, об'ємно-просторової організації і типології японського народного житла та проводить деякі аналогії з процесами розвитку народної архітектури в Україні.

Метою статті є порівняти конструкцію, об'ємно-просторові особливості і типологію японського та українського народного житла, проаналізувати й порівняти рівень впливів будівельних традицій народного житла на сакральні споруди.

Результати дослідження. Не дивлячись на здавалося б простий устрій, історія розвитку народного житла Японії багато в чому залишається невідомою: адже вік збережених на даний час зразків народних жител майже ніколи не сягає давніше за початок періоду Едо (1615-1867 рр.). Фахівці вважають (і це – цілком виправдана точка зору), що основні форми народного житла походять з примітивних жител колодязного типу «татеана» та наземних жител «хіраюка» епохи Яйой (III ст. до н. е. – IV ст.)⁶. В епоху Нара (645-783 рр.) житла простих людей і навіть чиновників нижчих рангів все ще сильно нагадували ці старі зразки. В той же час, більш розвинуті будівельні технології дозволяли вже будувати житла без стовпів в середині, тому поступово на зміну колодязним землянкам приходили прямокутні будинки з підлогою на рівні землі, з двоскатною або чотирискатною покрівлею, що спиралася на несучі стовпи на лініях зовнішніх стін. В інтер'єрі вони мали дві кімнати: одну, робочу, з земляною підлогою та вогнищем для приготування їжі, і другу, житлову, з земляною підлогою вкритою солом'яними матами для снання. Цей простий базовий план надовго затримався в архітектурі японського народного житла, деякі з таких хат, звісно збудовані набагато пізніше, збереглися й до наших часів⁷.

Згодом, особливо в епоху Едо, розміри хат значно вирости. Одночасно вдосконалилася і конструкція: завдяки товстим балкам і складній системі горизонтальних та вертикальних несучих елементів покрівлі стало можливим поширити відстань між опорами. Таким чином, можна сказати, що за рахунок ускладнення покрівлі, інтер'єр хат набув вільного простору, зростає кількість внутрішніх кімнат, але покриття даху здебільшого залишалось солом'яним або дощатим. Конструкція покрівлі над робочою частиною хати часто залишалася відкритою, а житлова частина набула «піднятої підлоги», вкритої матами-татамі. Їжу готували в робочій частині на глиняному вогнищі «камадо», а в «піднятій половині» влаштовували велику центральну кімнату з відкритим вогнищем «ірорі», біля якого в холодну пору року збиралася вся родина.

Хоча загалом базова конструктивна структура японських хат однакова по всій країні, в залежності від локальних кліматичних умов та естетичних традицій, в окремих регіонах країни розвивалися місцеві типи народного житла⁷. Деякі з них вирізняються за принципом побудови плану споруди, а деякі – лише через пропорції та кут ухилу, покриття і оздоблення дахів.

Найбільш поширеною формою плану був прямокутник (так звана – «суго-я», рис. 1а), який залежно від місцевих умов міг бути або наближеним до квадрату, або витягнутим. До регіональних різновидів планів споруд відносяться «магарі-я» (план у формі літери «Г», рис. 1б), «цуно-я» (план у формі літери «Т», рис. 1в), «кудо-дзукурі» (план у формі літери «П», рис. 2б), «дзього-дзукурі» (план у формі замкненого квадратного об'єму з внутрішнім двориком в центрі, рис. 2в), а також «бунто-гата» (хата має два гребні: тобто вкрита двома окремими двосхилими дахами, рис 2а)⁶.

Такі планові варіації, як правило, мають під собою конкретні резони, що пов'язані з місцевими кліматично-рельєфними особливостями. Наприклад, типи «магарі-я» та «цуно-я» розповсюджені в холодних північних регіонах Японії, і, як правило, є поєднанням житла і приміщень для тварин: у патрубках плану розташовуються стайні аби опалення будинку зігрівало і коней (рис. 1). Варіанти компактних планів з внутрішнім двориком або двома гребнями («кудо-дзукурі», «дзього-дзукурі», «бунто-гата») здебільшого характерні для регіонів з сильними вітрами (прибережні землі, дрібні острови), адже така врівноважена, широка й приземкувата форма жител дуже добре витримує вітри та опирається тайфунам (рис. 2).

Інша група регіональних типів жител відрізняється лише пропорціями, способом устрою та декоруванням дахів. До цієї групи віднесемо типи: «хонмунедзукурі» (рис. 3б), характерні для регіонів Нагано і частково – Гіфу. Такі будинки вкриті широким приземкуватим дощатим двоскатним дахом з низьким кутлом уклону (вочевидь – для опору сильним в регіоні вітрам). Дошки даху часто привантажені по всій площині важким камінням. Близький до нього за пропорціями і тип «тоцукава-дзукурі», розповсюджений на межі префектур Вакаяма та Нара. Дахи тут не привантажують камінням, зате оббивають дошками і фронтони⁶, аби захистити їх від опадів – адже в цих гірських районах на такі вже сильні вітри, проте – багато дощів. В регіоні Ямато (Нара, Осака та околиці.) звичайним є також тип «такахе-дзукурі», що має солом'яну покрівлю центральної частини будинку з вкритими черепицею «крилами» по боках (рис. 3а).

Одними з найбільш цікавих різновидів японських хат є великі, вкриті соломою житла з гірських багатосніжних регіонів префектур Гіфу, Тояма та Ямагата. Це будинки з велетенськими гострими дахами: «кабуто-дзукурі» – «шлемовидний» (рис. 4б), та «гассьо-дзукурі» – «конструкція складених у молитві долоней» (рис. 4а)⁷. Гострий кут покрівель обумовлений великою кількістю снігу: з похилого даху він скоріше сповзає.

В устрої японського народного житла бачимо певні аналогії з українськими хатами. А саме: схожість об'ємно-просторових форм та багатьох регіональних типів, що вочевидь була обумовлена східними кліматичними та рельєфними



Рис.1 Регіональні типи японських хат, що вирізняються характеристиками плану: холодні північні регіони (схеми за Татемацу Вахей).
 А – «суго-я»; Б – «магарі-я»; В – «цуно-я».

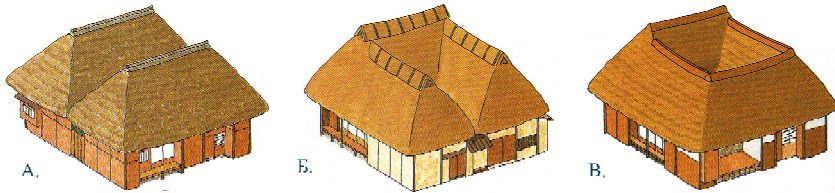


Рис. 2 Регіональні типи японських хат, що вирізняються характеристиками плану: невітряні прибережні регіони (схеми за Татемацу Вахей).
 А – «бунто-гата»; Б – «кудо-дзукурі»; В – «дзього-дзукурі».

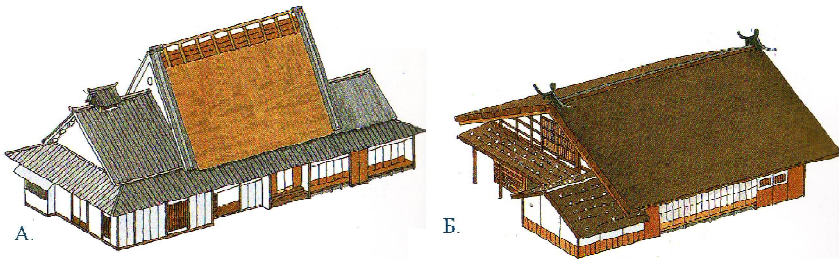


Рис. 3 Регіональні типи японських хат, що вирізняються пропорціями і характеристиками дахів: центральні густозаселені урбанізовані регіони (схеми за Татемацу Вахей). А – «такахе-дзукурі»; Б – «хонмуне-дзукурі».

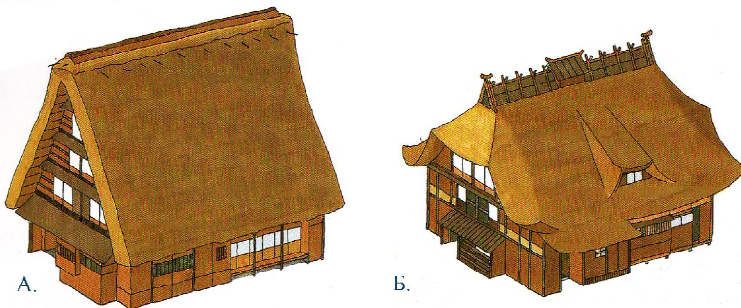


Рис. 4 Регіональні типи японських хат, що вирізняються пропорціями і характеристиками дахів: гірські багатосніжні регіони (схеми за Татемацу Вахей). А – «гассьо-дзукурі»; Б – «кабутто-дзукурі».

*А – дахова церква
Костянтина і Олени
з села Солонське
Дрогобицького
району Львівської
області, XVIII ст.*



*Б – вкритий
солом'яним дахом
хатнього типу
буддійський храм
Дзьоракудзі,
префектура
Нагано, початок
епохи Камакура
(1185-1333 рр.).*

Рис. 5 Українські та японські сакральні споруди з яскраво вираженим впливом будівельних традицій народного житла (фото автора).

умовами певних регіонів Японії та України⁸. Зокрема, розвиток високих дахів хат типу «гассьо-дзукурі», так само як і карпатських дахів, спровокований великою кількістю опадів, типи з замкненим внутрішнім двором, такі як японський «дзього-дзукурі» або гуцульська гражда, вочевидь формувалися як під впливом кліматичних умов (сильні вітри), так і водночас були зумовлені оборонними потребами. Аналогічним видається і базове розподілення простору хат на дві половини (робочу й житлову). Найвні також конструктивні аналогії з українськими хатами в їх стійково-балочній варіації (зрубні житла в Японії зустрічаються вкрай рідко). Цікаво, що схожою формою (а в деяких випадках і конструкцією) відмічаються і первинні житла України та Японії⁹.

Але більш за це (врешті решт, схожі кліматично-рельєфні умови викликають відносну схожість форми та конструкції народного житла по всій планеті), звернемо увагу на схожість процесів наслідування сакральними спорудами Японії та України рис народного житла. В Україні подібні

наслідування мали місце для конкретного типу дахових церков, що локалізуються в певних регіонах Галичини (зокрема – Дрогобицький та Старосамбірський райони Львівщини, рис. 5а)¹⁰. В Японії спостерігаємо подібні ж територіально обмежені наслідування храмовою архітектурою рис народного житла (наприклад, для буддійських храмів та святилищ синто префектур Нагано та Гіфу, рис. 5б). Відмічаємо також локалізацію традицій подібних наслідувань переважно в гірських регіонах (Гіфу, Нагано в Японії; Галичина в Україні).

Висновки. В статті проведено порівняльний огляд типології, об'ємно-просторової форми і конструкції українського та японського народного житла. Виявлено багато аналогій, що скоріш за все викликані схожими кліматичними та рельєфними умовами. З огляду на загальну схожість ранніх етапів розвитку дерев'яної архітектури цих двох країн, виявлено аналогії в плані наявності обмеженого впливу будівельних традицій народного житла на архітектуру сакральних споруд. Такі наслідування мають виражений регіональний характер і локалізуються в труднодоступних гірських регіонах.

Література:

1. Драган М. Українські дерев'яні церкви. – Львів, 1937. – 136 с.
2. Завада В. Т. О происхождении шатра в деревянных храмах украинского Полесья // Архитектурное Наследство. – 1996. – № 4.
3. Таранушенко С. Монументальна дерев'яна архітектура Лівобережної України. – К., 1976.
4. Шевцова Г. В. До питання генези конструкції залому в українських дерев'яних церквах // Сучасні проблеми архітектури та містобудування. – К.: КНУБА. – 2007. – № 18.
5. Шевцова Г. В. Процеси віддзеркалення будівельних традицій політеїстичних святилищ в сакральних спорудах монотеїстичних релігій (на прикладі розвитку дерев'яного будівництва України і Японії) // Сучасні проблеми архітектури та містобудування. – К.: КНУБА. – 2008. – № 19.
6. 日本建築史」佐藤政次の発行者下—東京：オーム社、2003年。—265 p. (Історія японської архітектури / за ред. Сато Масадзі. – Токіо: Охмса, 2003. – 265 с.)
7. Young D., Young M. Introduction to Japanese architecture. – Singapore: PERIPLUS, 2004. – 128 p.
8. Шевцова Г. Грані світу. Україна-Японія, дерев'яна архітектура. – К.: Грані-Т, 2006. – 152 с.
9. Шевцова Г. В. Історичні процеси формування ранніх форм синтоїстського храму як можливий шлях до розуміння генези української дерев'яної церкви // Традиції та новації у вищій архітектурно художній освіті. – Харків: Харківська Державна Академія Дизайну і Мистецтва. – 2008. – № 1-2.
10. Шевцова Г. В. Дерев'яні церкви України. – К.: Грані-Т, 2007. – 376 с.

Надійшла до редакції 02.06.2009